טשערנאָוויצער בלעטער

אומאָפהענגיקער אָרגאַן פאַר פּאָליטיק, קולטור און ווירטשאַפט.

„Czernowitzer Bleter“,
Ziar independent pentru politica, cultura și economie
Redacția și Administrația: Cernăuți, str. Radu cel Mare 13
Plătibil și justițiabil la Cernăuți.

דערשיינט וועכנטלעך
oooooo
איינצל־עקזעמפּלאַר 5 ליי.

אבאָנאמענט: 4 הדשים: 100 ליי, האלביערלעך: 140 ליי, פאר א גאנץ יאר: 280 ליי. — אויסלאנד: 4 דאלאר יערלעך.
אנאָנסן לויטן מילימעטער־טאריף.

נר. 11. | טשערנאָוויץ, דעם 27־טן יולי 1929. | יאָרגאַנג I.

ניין מיליאנען טויטע

די שולד אָן דער וועלט־מלחמה טרעפט גאנץ אייראָפּא: דאָס האָבן דערוויזן די אונטערזוכונגען אין אלע לענדער, אז דייטשלאנד אליין איז שולדיג אָדער אומשולדיג זענען מעשהלעך פאר קינדער פון דער זייט און יענער זייט פונם רהיין. וועלכס לאנד האָט געוואָלט די מלחמה? די פראגע מוז מען אנדערש שטעלן: וועלכע קרייזן האָבן אין אלע לענדער געוואָלט דעם קריג, אים דערלייכטערט אדער אָנגעהויבן? מאכט מען שטאט א האָריזאָנטאלן שניט דורך אייראָפּא, א ווערטיקאלן אזוי דערקענט מען: די גאנצע שולד איז געלעגן אין די קאבינעטן — די גאנצע אומשולד אין די גאסן פון אייראָפּא.

ווייל אין ערגיץ נישט האָט דער מאן ביי דער מאשין, אין ווערקשטוב, ביים אקער־אייזן געהאט דעם באגער אָדער אינטערעס צו ברעכן דעם שלום, אומעטום האָבן די אונטערשטע קלאסן מורא געהאט פארן קריג און ביז ערב־מלחמה אים באקעמפט. די קאבינעטן אָבער און די מיט זיי ארבעטנדיקע שטאבן און אינטערעסירטע קרייזן: מיניסטער, גענעראלן, אדמיראלן, קריגס־ליפעראנטן, רעדאקטאָרן זענען גע־טריבן געוואָרן פון תשוקה נאך כבוד און בין מורא, פון אומפעאיקייט און פראָפיט־דאָרשט און זיי האָבן די מאסן געטריבן. וואָס ווייניקער א רעגירונג האָט מורא געהאט פארן קאָנטראָל פון דער עפנטלעכקייט אלץ שווערער איז איר היסטאָרישער אחריות. דער־פאר איז די משא פון שולד, וועלכע מ'קאָן נישט אויסרעכענען אין פראָצענטן, שווערער אויף ווין און פעטערסבורג, בערלין און פאריז קומען נאָך זיי אין פארשידענער דיסטאנץ אלס סעקונדאנטן, לאָנדאָן קומט נאָך אין א ווייטערן מהלך.

*

ווי אהין איז אנטשווינדן דער שכל? האָט ער פארלאָזט אייראָפּא זייט ער האָט זיך אפאר מאָל באוויזן מיט אומזיסט בעטנדיקע אויגן צעקאָפּענס ביי די פּאָטעלס פון די דיפּלאָמאטן? האָט אים צו יאוש געבראכט דאָס שטילע וועבן פון די צוגרייטונגען? דאָס דומפע צוקלאָפּן פון די געפּוטערטע טאָפּעל־טירן, די כיטרע באגריסונג פון די דיפלאָמאטן, דאָס רעשן פון די שיפּר־ביכער, דאָס קלינגען פון די טעלעפאָנען, דאָס פונאנדערנעמען פון די גענעראל־שטאבס־קארטעס, דאָס ליגנערישע שמייכלען פון אלע די הארן און מלכים? האָט ער זאט געהאט די אלע געשטאלטן, וואָס האָבן שטילערהייט און פאמעלעך אונטער פארמאכטע טירן פון אלטע פאלאסטן אונטער־מינירט די וועלט, צוגעגרייט גהינום־מאשינען, וועלכע דארפן צו א באשטימטער צייט עקספּלאָדירן און מיט א מוראדיקן ריעש באגראָבן דעם גאנצן וועלט־טייל?

אָן א האָפענונג איז דער שכל אזעק פון די קאבינעטן און ארויס אין די גאסן.

ס'רוישט דורך די שטעט.צווישן די מיליאָנען גע־פונט ער זיך איצט, וועלכע זענען פארלאָזט פון די צמאנציג ביז דרייסיג הארן אייראָפּאס, צווישן די אנאָנימע מאסן, וועלכע זענען פאראָטן פון די גרויסע הארן מיט די לאנגע נעמען. ער רייצט די שקלאוון צום פּראָטעסט. זיי זענען גרייט, מ'דארף זיי נישט איבערעדן. דומף און שוויצנדיק ברומען זיי. אונטער שרייבשטאָק און דרע־בענק, קעסלען און דאמף־האמערס, מאָטאָרן און וואלצן הערן זיי וואָס די צייטונג דערציילט פונם קומענדיקן שטורם.

אָוונטס קריכן זיי ארויס אויס דער גראָקייט, אויס דער פארזומפענער ענגשאפט פון די פאָרשטעט און די גלאנצנדיקע קווארטאלן פונם נעלד. א פאָר פריינט אינאיינם מיט זייערע ווייבער, און נאָך איידער זיי זענען עס און נישט וועלנדיק טרעפן זיך טויזנטער אין אלע עקן פון די גאסן, זיי טרעפן זיך די אָפּגעמאָ־טערטן, זיי דערקענען זיך אָנ'ם קלייד, בליק, די פארב פארבינט זיי די ענגבערנדע געדאנקן און א פאָר יונגע לייט זענען אויך דערביי. זיי פייפן און רופן: קומט, איך ווייס ווו דאָס מיניסטעריום געפונט זיך. אין מיט איין מאָל בילדן זיך קאָלאָנעס, זיי שטעלן זיך צו פינף, צו אכט דען אזוי זענען זיי געוואוינט פונם מיליטער פון די דעמאָנסטראציעס, מיידלעך גייען מיט און די שטראָזן רוישן:

פרידן, פרידן, אוועק מיט דער מלחמה!

*

אזוי האָט אויסגעזען אייראָפּא דעם 4־טן אויגוסט. שקר און לייכטזין, ליידנשאפט און מורא פון דרייסיג דיפלאָמאטן, פירשטן און גענעראלן האָבן געמאכט פון פרידלעכע מיליאָנען מענטשן דורך פיר לאנגע יאָרן מערדערס, רויבערס אונטערצינדערס צוליב מלוכה־געשעפטן, און אזוי ארום האָבן זיי פארהרובט, פארמנפה'ט און פאראָרעמט א גאנצן וועלט־טייל. קיין איינציק פאָלק האָט דערביי פאר לאנג עפּעס געוואונען, אלע האָבן אָנגעוואוירן אזויפיל, וואָס לאָזט זיך נישט גוט מאכן דורך צענדליקער יאָר. א פרעמדער קאָנ־טינענט איז געוואָרן אונזער אויבער־האר. שנאה און פארביטערונג איז ארײַן אין די פעלקער, וואָס האָבן פריער געמיט זיך פארן שלום.

אין די וואָס האָבן עס פארשולדיקט זענען גע־בליבן אומבאשטראָפט. נאָר סוכאָמלינאָוו האָט דער־גרייכט די תפיסה, פונם פאָלק דערהרגעט זענען געוואָרן די צוויי, וואָס האָבן געוואָלט אויסמיידן די מלחמה. דער צאר און גראף טיסא. אויך גראף שטירק, וואָס האָט נישט געהערט צו די גרויסע העצערס איז ערמאָרדעט געוואָרן. אלע איבריקע פערזאָנאל פאר־אנטוואָרטלעכע פירערס פון אייראָפּע האָבן זייער לעבן געראטעוועט דורך אנטלויפן אָדער געדולד פון זייערע פעלקער, קיין איינציקער פון זיי האָט איינגעשטעלט זיין לעבן אויפן פראָנט. קיין איינציקן פון אלע די נעמען, וואָס האָבן געהתמעט די קריגסערקלערונגען וועט מען געפונען אין די טויטן־ליסטעס פון דער מלחמה. דער גרויספירשט ניקאָלאי, איזוואָלסקי, בערכטאָלד, בעטמאן אין קייזער ווילהעלם, יאנוש־קעוויטש און מאָלטקע לעבן אָדער האָבן געלעבט ווייטער, נישט געטשעפּעט פון קיינעם, באָטש אלע א חוץ מאָלטקען האָבן איבערגעלעבט די מלחמה, קיין איינציקן פון די באזיגטע האָט מען געשטעלט פאר א מלוכה־טריבונאל. דעם ערצהערצאָגס מערדער האָט מען צו טויט געמארטערט. זשאָרעס מערדער איז געבליבן פריי.

אָבער אייראָפּאס פעלקער האָבן קוויטירט דעם בלוט־חשבון מיט ניין מיליאָן הרוגים!

(פון עמיל לודוויג'ס: יולי 14)

וואלאר
דער צעשטערער פון יידישער איינהייט.

אפילו גאָנא האט רעספעקטירט די איינהייט פון דער יידישער געמיינדע" האט זיך ארויסגעריסן ווי דער לעצטער זיפץ פון א געפייניקטער נשמה, דער אויסרוף פונם דעפוטאט לאנדוי בשעת זיין רעדע וועגן קולטוס־געזעץ אין דער קאמער. מ'מוז פאר־שטיין, ווי ווייט ס'איז שוין דערגאנגען דער שווערער קלאָפּ פונם מיניסטער וואלאד, ווי טיף ס'האט זיך אריינגעשניטן אין יידישן פאָלקס־קערפּער זיין קאלט־בלוטיקער פראָיעקט, אז ס'איז נאר דא איין ראיה: אפילו גאָנא, דער גאָנא, מיט וועמענס נאמען ס'פאר־בונען זיך די בילדער פון בלוט און כיליגאנישן אנ־טיסעמיטיזם, פאָגראָם־דאָרשט, נעשלעגן אויף יידישע סטודענטן אין אוניווערסיטעט און יידישע פאסאזשירן אין דער באן, אָפענע פריינטשאפט אין ליבע מיט כוזא און קאָדרעאנו, אפילו דער ראָזיקער גאָנא וואלט נישט איינגעבראכט דעם טרויעריקן מוט צו צעברעכן די איינהייט פון דער יידישער געמיינדע. וואָס זאָל מען שוין זאגן, אז דער פארטרעטער פון א פארטיי, וואָס האט אָנגעשריבן אויף דער פאָן אויך די לאָזונג פון נאציאנאלער אויטאָנאָמיע פון אלע פעלקער, רעספעקטירונג פון די איינגארטיקייטן פון אלע נאציעס, טרעט ארויס מיט א פראָיעקט, וואָס איז אויסן, ווי מ'זעט עס באשיינפערלעך, צו צע־שטערן די נאך פארהאנענע גאנצקייט פונם יידישן כלל אייפן געביט פון דער קהלה.

און נאך מער: שוין זייט וואָכן און טעג, נאך איידער דער פראָיעקט איז אריינגעטראגן געוואָרן אין סענאט, ברויזט עס אין דער יידישער און צום טייל אויך אין דער נישט־יידישער עפנטלעכקייט אינאיי־נעם־פאָרט, ס'האט זיך אויפגעהויבן א יי ן כוואליע פון שטורם און פראָטעסט מצד דעם גאנצן יידישן פאָלק אָן שום הלוק פון פארטיי און קלאס, מיט א זעלטענער, באמת צו באוווּנדערנדיקער איניקייט האָבן זיך די יידישע פארלאמענטאריער, די רעפרעזענטאנצן פון אלע קהלות, די פאָרשטייערס פון דער U.E.R. בקיצור אלץ, וואָס באלאנגט צו דער יידישער עפנט־לעכקייט, ארויסגעזאגט אויף א אומצווייידייטיקן אופן א קעגן דער פון דעם מיניסטער וואלאד געפּלאנטער מאָדיפיקאציע פונם קולטוס־געזעץ. און כאָטשע אזוי, ווי אויף צו להכעיס בלייבט זיך דער מיניסטער וואלאד א ציניש קאלטער ביי זיין פראָיעקט און זאגט: וועמען ס'געפעלט נישט, מעג ציען די קאָנסעקווענצן און ארויסטרעטן פון דער פארטיי. און דער פרעמיער־מיניסטער מאניו, אויפנעמענדיק א דעפּוטאציע פון יידישע פאָרשטייערס איז מוסף, דערקלערנדיק גאנץ דערציטערט: ער קאָן נאר נישט טון, דאָס געזעץ מוז ווערן געזעץ!

ס'פרעגט זיך נאר, היתכן, וועמען קומט דער צו־רוף? איז געדינט די וויכטיקע מלוכה־אינטערעסן פונם פאטערלאנד, אויב מען צעשפאלט איצט די יידישע קהלות? פאָדערט זיך טאקע איצט אין דער שווערער סיטואציע, אין וועלכער די רעגירונג געפונט זיך אצונד צוליב כמה וכמה טעמים (אדמיניסטראטיוו־געזעץ) די רעפאראציע פונם יידישן קולט, אָדער די „פרייהייט פון גלויבן", ווי זיי רופן דאָס אָן?

דאכט זיך, די רעגירונג האט איצט וויכטיקערע דאגות.

אין כאָטשע אזוי ווערט בהפזון מיט „extrema urgenţă" דיסקוטירט און אָפּגעשטימט איבערן פראָ־יעקט, גלייך ווי ווען ס'וואָלט זיך הלילה פארשפעטיקט וואָלט געווען א סכנה...

פאר וועמען?

„פאר די פאָר צענדלינג מיאוסע ברואים, נידריקע נפשים, סעפאראטיסטן a la רב שאָר, וואָס שטייען און שטעלן זיך מהוין למחנה מיט דער דייטלעכער כונה, אויסצוגראבן אין די קהלות לעכער פון קאָרופּ־ציע און באקשיש און צו פארוואנדלען זיי אין פאר־טיי־קלייזלעך פאר די איינצלנע רעגירונגען?!

אזוי ווערט שוין פארשטענדלעך דער לעבעדי־קער אינטערעס פונם חשובן מיניסטער וואלאד ארום דעם דאָזיקן ענין און סווערט קלאר די איילעניש! מיט וועלכער ער וויל פארכאפן, ווי אים דאכט זיך, א פּאָזיציע צווישן די יידן.

אָבער ער איז זיך טועה. פונקט צום היפוך וועט ער פועלן. דער איינמיטיקער ווידערשטאנד פון אלע יידישע פארטייען וואָלט פאר אים באדארפט זיין א התראה, אז קיינמאל נישט וועט זיך א גרע־סערע באוווּסטזיניקע יידישע געמיינשאפט זיך לאָזן אראָפּנידריקן צו נוליפיצירן דעם איינענעם כלל.

***

—

די וואך.

דער פרעזידענט פון דעם סאָוויעט־פארבאנד קאלינין האָט געהאלטן א רעדע אין וועלכער ער האָט אָנגעוויזן אויף די גרויסע שוועריקייטן אינם דערנערן פונם לאנד און אויסגעפירט, אז די שווערסטע צייט איז שוין פאָרביי און אז דער נייער שניט וועט געגוג ברויט.

*

די ענגלישע רעגירונג האָט זיך געווענדעט צו דער אמעריקאנישער און פראנצויזישער רעגירונג וועגן מיטהילף אין איר באשטרעבן צו פארמיטלען אינם רוסיש־כינעזישן קאָנפליקט.

*

די מאנדאט־קאָמיסיע פונם פעלקער־בונד האָט נאָך א דרייוועכנטלעכער סעסיע פארענדיקט אירע באראטונגען, די זיצונגען זענען צומייסט געווען גע־שלאָסענע און ס'איז אין דער עפנטלעכקייט ווייניג באקאנט וועגן די באשלוסן.

*

אין בערלין איז צווישן 18. און 24. ד.ה. פאָר־געקומען די 8־טע וועלט־קאָנפערענץ פון די פועלי־ציון. באטייליקט האָבן זיך דעלעגירטע פון א״י, אמע־ריקע, פוילן, דייטשלאנד א. א.

*

דער XVI־טער ציונ. קאָנגרעס עפנט זיך דעם 27־טן ד. ה. אין ציריך. מיט באגריסונגען וועלן ארויסטרעטן לעאָן בלום, אלבערט טאָמאס און אנדערע סאָצ. פריינט פונם ציוניזם.

די רעגירונג האָט צוגעגרייט א גאנצע רייע געזעצן, וועלכע וועלן נאָך ערלעדיקט ווערן אין דער סעסיע. דאס געזעץ וועגן דער קאנטאביליטעט, וועגן דער קורטעא דע קאנטורי און אקציעס-פּאַרקער ווי אויך וועגן צאָל-טאריף, לאנדווירטשאפטלעכן קרעדיט, קרעדיטן פאר די באנקען און צום סוף א געזעץ וועגן הארט-געלד.

*

נאָך דער נייער אדמיניסטראטיוו-רעפאָרם קאָנען נישט זיין קיין פרימארן און קיין הילפס-פרימארן: גלחים, פּראָפעסאָרן, (אויב זיי באקומען נישט קיין אורלויב איבער דער צייט פון זייער פונקציע) ערצטע פון שפּיטאלן און שטאטס-באאמטן.

*

ביי דער אָפּשטימונג פונם ארטיקל וועגן פרויען-וואלרעכט האָבן צוויי דעפּוטאטן פון דער צאראניסטישער פארטיי געפאָדערט איינער דעם היפוך פון דעם וואָס דער אנדערער האָט פאָרגעשלאָגן. איינער וויל די פרוי זאָל נאָך ווייטער בלייבן די דינסט פונם מאן, דער צווייטער האָט פארלאנגט די גלייכשטעלונג פון דער פרוי אינם עפנטלעכן לעבן.

*

40 יידישע ארבעטער וועלכע האָבן פאגאנגענעם שבת געמאכט אן עקסקורזיע מחוץ קעשענעוו זענען איבערפאלן געוואָרן פון פּאָליציי-אגענטן און איבער-געפירט אין פּאָליציי-ארעסט ווו מ'האָט זיי אויס-געפרעגט וועגן די כוונות פון זייער שפּאציר. דער פּרעפעקט האָט מודיע געווען, אז ער האָט אויפ-געדעקט א נייע קאָמוניסטישע אָרגאניזאציע...

*

אין סעקורען האָט א שרפה חרוב געמאכט מער ווי דרייסיג בנינים. דער שאָדן ווערט געשאצט אויף איבער 20 מיליאָן ליי.

*

א ביסל באסאראבער אפּאָלאָגי

מיט קנאה האָבן מיר, בעסאראבער, שטענדיק געקוקט אויף אלע אנדערע קאנטן און יידישע ישובים און אביסל שעמעוודיק האָבן מיר אָנגערופן פאר פרעמדע די ערד פון אונזער געבוירן. בעסאראביע פון צוריק מיט א האלבער מאה יאָרן איז געווען א שלעכטער יחוס און, אז עמיצער האָט זיך געוויטיקט אין א מאָדעל פון עם הארצות איז „בעסאראבער מאמעליגע" געווען א דעפיניציע, וואָס האָט געדיכט און עקספּרעסיוו זיך צוגעקלעפּט צום געשטעמפּלטן. דער אומגליק אבער איז נישט אין ביטולדיקן קוק פון פרעמדע, נאָר אין דער אָפּשאצונג פון אייגענע כחות מצד דער היימישער אינטעליגענץ.

זייענדיק פון שטענדיק פּראָווינץ, געוואַרט אויף דער איניציאטיוו פון מעטראָפּאָלע און פּויל פאר-דייעט דאס צוגעגרייטע פון אנדערע. אין דערזועלבער צייט אָבער האָט געוואקסן (דער באדן אונזערער איז א דאנקבארער, א פּרוכטבארער!) די צאָל פון קול-טור-קאָנסומענטן און פּרעטענזיעס, געוואקסן אין דער-זעלבער — אויך נישט אין קיין גרעסערער — פּראָ-פּאָרץ, ווי אין פּוילן, ליטע און אנדערע מאָדעל-לענדער, נאָך וועלכע מיר האָבן געלעכצט און אידעאליזירט אין, ווען בעסאראביען, ביי די נייע אומ-שטענדן איז אויסגעקומען צו ווערן א וואָרט-זאָגערן האָט זיך ארויסגעוויזן, אז ס'איז פאראן א גאנץ שפּאר ביסל אייגנס, וואָס קלינגט וואגיק און אריגינעל.

מיר זענען שוין היינט נישט קיין דעפּאָרמירטע מאסע, וואָס לאָזט זיך קנייטן פון יעדן, נאָר א קבוץ מיט א קלאָר אויסגעשפּראָכענער פיזיאָנאָמיע, מיט בולטע פאָדערונגען אין גאנץ פיין אנטוויקלטע פּרע-טענזיעס. יידישע קולטור פארמאָגט ביי אונז נישט בלויז קיין באָדן, נאָר פּראָדוצירער און מיטשאפער. די יידישע שול (העבראישע און יידישע!) איז ביי אונז נישט קיין עקזאָטישטער פויגל, פון וועלבן מ'רעדט, נאָר א פאקט, ארום וועלכן ס'זענען קאָנ-צענטרירט נישט ווייניק אויפבויענדיקע כחות.

אונטערן שטורם פון גזרות, אָן געלד-מיטלען, אָן מאָראלישער שטיצע (מיר זענען די איינציקע אין גאנצן לאנד!) האָט די ארמיי פון אונזער שול-טוער, לערער און סימפּאטיקער פון היימישער שול פאר-עקשנט זיך איינגעביסן מיט די ציין אין זייער אויפ-גאבע און נישט געלאָזט אונטערגיין די שוין פארטיגע אינסטיטוציעס. און אונזער יידישע פּרעסע, גע-שטיצט פון דער גאנצער בעסאראבער פּראָווינץ פארמאָגט — ביי אלע אירע חסרונות — א ריין-געזעלשאפטלעכן כאראקטער, זי וועקט אונזער היי-מישן עולם צו אויפטוען אויפן געביט פון אונזער מאָדערנעם נאציאָנאל-בוי און איר שטים ווערט אויס-געהערט פון אונזער גאנצער פּראָווינץ אלס טאָן-געבערן אין פארשידענע פראגן פון אונזער לעבן. ס'איז דאָך א פאקט, אז צווישן דער פּרעסע און לעזער-פּובליקום איז געשאפן א לעבעדיקער קאָנ-טאקט און די ערשטע ווערט נישט זעלטן באאיינ-פלוסט פון פּובליקום.

אין בעסאראביע איז שוין היינט פאראן גאנץ גענוג קאדרען פון פּרעסע פּאטריאָטן, וואָס וועלן דאס יידישע וואָרט נישט לאָזן פאלן, ס'איז דאָ ביי אונז א יוגנט, וואָס זאָרגט פארן יידישן וואָרט און צעמענטירט נייע וועגן פארן אויסדרוק פון אונזער קולטורעלער אייגנארטיקייט.

צענטליקער (ריכטיקער הונדערטער!) טויזנטער ווערן אויסגעגעבן מצד די געזעלשאפטלעכע ביבליא-טעקן אויף נייע יידישע ביכער און אין קלענסטן בא-סאראבער שטעטעלע דיסקוטירן יידישע יינגעלייט און פרייליינס איבער ווערק פון בערגלסאָן, סעגאלאָוויטש, אש, נאדיר און לייוויק. רעפעראטן איבער יידישער ליטעראטור ווערן אויפגענומען מיט באגייסטערונג, לי-טערארישע משפטים זאמלען צונויף „געפּאַקטע הייזער", דאס קומען פון יידישע בעסערע טרופּעס זענען געשעענישן פון ערשטן ראנג און פּרעמד-קאָנטיקע קינסטלער זאָגן עדות אז אונזער יוגנט אין פּראָווינץ איז הארציג, אינטערעסאנט, אויפנאמספּעאיק פאר קולטור און האָט אָן אויסגעשפּראָכן געזיכט, וואָס דארף נישט רויט ווערן אין פארגלייך מיט אלע איבערע געגנטראציעס פון אנדערע ישובים, ווו יידן וואוינען אין קאָמפּאקטע מאסן.

דער בלבול פון אונזער מינדערווערטיקייט מוז צעריגן אין, פאר אלעמען, אין אונזערע אייגענע אויגן. בעסאראביע איז רייך אין כחות — פּאָטענציעלע ווי רעאלע, אביסל נישט דערשאצן ברענגט ביי אונז מער שאָדן ווי איבערשאצן און ס'איז צייט צו רעקאָמאנדירן, להיפוך די אלע איבעריקע גדלנים, אונזער אינטעליגענץ אביסל מער שטאָלץ, איינגע-גלויבטקייט און זעלבסט-זיכערקייט. אונזערע רעזערוון ענען פריש, מיר מוזן אליין פון זיי שעפן.

י. כמאראָווסקי.

גאָטיצן

אלע שוואלבן זענען אוועק-געפלויגן...

נאָך קלינגען אין די טעג די קאָסעס אויף די פעלדער, נאָך קאָנצענטרירן די גרילן און די זאנגען אין גראָזן און די פארנאכטן זענען פול פון לידער פון שניטערס און שניטערינס, וואָס קערן זיך צוריק אום אין דאָרף, אין יעדן קנייטש פון זייערע קליידער דעם צייטיקן זומער און אין די וואסער-כלים דעם ריח פון פעלד, די פּרוכטבארקייט און ברכה פון דער ערד, נאָך איז די לעצטע זיסקייט נישט אריין אין ווייך, און שוין זענען די שוואלבן ווייט אוועק גע-פלויגן...

די פייגעלעך וואָס דערשפּירן אין דער פרעמד דעם ערשטן אָטעם פון פרילינג, די אָנזאָגערס פון באנייונג און אויפלעבונג האָבן פּלוצים דערפילט די קעלט, דעם ווינטערס ערשטע שלוחים, און זיי האָבן פארלאָזט דייטשלאנד, די שווייץ און אנדערע פּראָווינצן, זיי זענען אוועק אין זייערע זונען-היימען אין דרום.

די שוואלבן פארטראָגן נישט דאס איירָאָפּע, וואָס האָט זיך אזוי געביטן אין די לעצטע יאָרן, ווו אלץ איז פארפערט געוואָרן צו שלעכטן און בייזן, ווו יולי ברענגט פרעסט און ווו מבולים קענען אפילו נישט אָפּוואשן דאס אומווערדיקע...

זייט יענעם אויגוסט, ווען דער ריח פון בלוט האָט אזוי פארשמעקט דעם גאנצן קאָנטינענט, ווען א גרויסע הריגה פון מענטשן, חיות און וועלדער איז געווען די ארבעט פון יעדן טאָג, ווען דער גאנצער גהינום האָט זיך אָפּגעלאָזט אויף דעם וועלט-טייל, זייט פופצן יאָר קומט עס נישט צו קיין רו, ברענגט יעדע שעה נייע ענדערונגען, און ס'וויל זיך גלויבן, אז דער תהום וויל עס פארשלינגען, וויל און קען נישט אראָפּשלינגען דאס מיאוסע שרץ, וועמענס בויך ס'איז אָנגעפילט מיט ביינער פון מיליאָנען מענטשן, וועמענס הויט ס'איז אָנגעזאפּט מיטן בלוט פון גאנצע דורות, וועמענס געהירן ס'ווערט געפרעסן פון א שרעקלעכן צרעת...

די שוואלבן פארלאָזן אונזערע לענדער. גליקלעכע פייגעלעך, קינדער פון פרילינג איר פליט צו זומער-זונען נייע און מיר דאָ ציטערן פאר אומדערבארעמ-דיקע ווינטערס וואָס רוקן זיך אויף אונז אָן, שוין איצט...

א.

——

נאָך די טשערנאָוויצער קהלה-וואלן.

צום צייכן פון פּראָטעסט קעגן דעם פּאָרגיי פון דער רעגירונג און אנולירן פינף ליסטעס האָבן די קאנדידאטן פון דער איינהייטס-פּארטיי און פון דער ליבעראלער גרופּע גרייף באשלאָסן אנידער-צולעגן זייערע מאנדאטן. ס'זענען אויך אָפּגעהאלטן געוואָרן פּראָטעסט-פארזאמלונגען אקעגן דעם וואלרייב, און איצט איז אלץ ווידער אנטשוויגן. ביידע צדדים, סיי די צאראניסטישע יידן ווי אויך די איינהייטס-פּארטיי האָבן ארויסגעשיקט זייערע שלוחים קיין בוקארעשט ביים מיניסטער אויספּועלן יעדער עפּעס אנדערש.

ע ב נ ע ר: א בייראט פון די פּארטייען „בונד" אָרטאָדאָקסן און ציוניסטן מיט אן אומפּארטייאישן זשערענט און א מעגלעכקייט אויף א נייעם וואלרעכט.

לאַזראָוויטש: פאר יעדן פאל צו בלייבן אויפן בענקל, צי אלס זשערענט, צי אלס ראש הקהל ווען אויך פון דער מינאָריטעט געוויילט.

דער קולטוס-מיניסטער, וועלכער האָט ביז איצט ארויסגעוויזן אזא שטארקע געניטקייט אינם פאר-ענטפערן יידישע ענינים, וועט זיכער אויך דאס מאָל אינם טשערנאָוויצער פּלאָנטער געפינען די ריכטיקע רפואה —

די טשערנאָוויצער יידן האָבן נישט וואָס צו זאָרגן!

צו דערמאָנען איז נאָך די האלטונג פונם „בונד" אויך די יידישע ס. ד. האָבן אָפּגעהאלטן א פאר-זאמלונג און פּאָרטעסטירט קעגן פּראָטעסט פארן אנולירן דעם וואלרעכט. זיי האָבן נישט קיין חשק אויף א פרישער וואַל און ווילן אם ליבסטן בלייבן ביי די מאנדאטן. און ווען ס'איז ביי זיי אין די הענט וואָלטן זיי אויסגעגלייכט די בירגערלעכע גרופּעס אבי צו בלייבן אין א 13-גלידריקערן אָפּאָזיציע...

מ'טאָר נישט פארגעסן: אין חודש אָקטאָבער זאָלן שוין אָפּגעהאלטן ווערן שטאָט-ראטוואלן!

——

די אויפדעקונג פון יהואש'ס מצבה.

וועגן דער איינדרוקספולער אויפדעקונג פון א מצבה פארן אומשטערבלעכן יהואש ליינען מיר אין ניו-יאָרקער טאָג:

זונטאָג (דעם 23-טן יוני) ארום 2 נאָכמיטאָג איז אויפן מאָנטעפיאָרע בית-עולם פאָרגעקומען די אויפ-דעקונג פון דער מצבה אויפן קבר פון יהואש'ען —

א. טווערסקי.

טעאָדאָר הערצל

צום 25-טן יאָר-צייט.

דער שטארקער גייסט זיינער האָט א פירטל יאָרהונדערט געשפּייזט דעם גוואלדיקן מוט און גלויבן פון די ענטוזיאסטן, וואָס שטייען שוין היינט פארן 16-טן קאָנגרעס. אינם רעש פון פּאָליטישע געשעענישן און האָפנונגען וועלן אלע צוגלייך אים פארספּינקסן און באנייס פון אים אָנהויבן די וועגן צו אונזער איינציקער היים אויפן מזרח. ער איז ווירקליך אונגעהויער גרויס.

נאָר פאר מיר איז די גרויסקייט זיינע א שטילער טעמפּל אין וועלכן מ'באדארף אריינקומען אָן ווידער-קולן. איך קאָן אנדערש נישט דערגרייכן צו זיינע קנעכל. איך קאָן אים אנדערש נישט פארשטיין.

איך טראכט אזוי!

ס'איז נישט צו פארגלייכן אים מיט אנדערע. ווייל אזוינע, ווי ער, קומען צו אונז איינמאָל אין יאָרן. זיי קומען אונדערוואַרטעט און פארשווינדן פאר דער צייט. לאנגע דורות מוזן מיטן בלוט אפּטריפן און מיט דעם פּנים צו דער ערד פאלן — ביז זיי באקומען דעם, וואָס איז אלעס פאר זיי. ער איז אי נביא. אי דיכטער, אי פּאסטוך, אי מלך. ער איז אויך דער, וואָס נעמט אויף זיך די יסורים פונם גאנצן פאָלק אין א טאָג פאר דער גאולה הויכט ער אויס דאס הארץ בנשיקה.

הערצל איז דאָך אזוי ענלעך צו משה'ן:

געקומען פון מאיעסטעטישע פּרעמדקייטן, דער-קענט דעם גרויסן ברידער, וואָס איז עביק פאר-קנעכטעט און געשלאָגן, דערזען דעם ברענענדיקן סנה פון דער יידישער נשמה, וואָס וועט קיינמאָל נישט פארלאָשן ווערן, געגאנגען צו די געקרוינטע הארן פאָדערן, געשטאָרבן ביי דער ראָזער שוועל פונם לאנד...

הערצל האָט דאָך אויך אזוי געשטאלט געהאט, ווי משה: אין די גרויסע, קלוגע אויגן האָט געראָט די חייבקייט פון אָפּגרונטן. דער ווילן זיינע, דער שכל און דער אָדלערישער אויפבריז האָבן אלעמען צו אים געצויגן. מען האָט אים געגלויבט און נעפאָלגט. מ'האָט פאר אים גאָט געבעטן.

און פארוואָס האָט ער זיך אזוי ספקיר געווען פאר אונז?

די זאָרגן מיט די פריידן פון זיין ווייב און קינדער זע׳ען מטושטש געוואָרן אין די לאבירינטן פון צרות, ווו דאס קראנקע פאָלק זיינס האָט דעם אויסגאנג געזוכט. ער האָט נאָר געהערט און געפילט דעם ווייי פונם אומענדלעכן גלות. די אויגן זיינע האָבן אומעטום נאָר דעם יידן געזען מיט דער שווערער משא פון שפּאָט אויף זיינע פּלייצעס. די נויט איז שרעקליך גרויס. דער יאוש באגראָזט די הערצער און די מוחות.

איז ער געקומען און געמוטיקט און געפירט.

ער האָט דעם שווערן וואָגן פון דער אומה נע-שלעפּט און ביי זיין איינענעם זון דאס שענסטע יונג-געזאנג אוועקגעריבט. ער האָט אים פארגעסן צו דערציילן פון ראָזשינקעס און מאנדלען און פון יידישע טרערן — און דער זון האָט ביי זיין גע-זאלבטן טאטן דעם לעצטן טראָפּן בלוט אויס-געטרונקען.

ווי גרויס זענען די קרבנות פון א מנהיג!

ער איז אָבער שטארקער געווען פון זיך אליין. צייט, מוט, רום האָבן פאר אים נישט עקזיסטירט. די בלאָע גאולה וועט מוזן קומען. דאס פאָלק וועט מוזן נאָכגיין. פארשלאָפענע המונים וועלן זיך מוזן רירן, בויען נעמען. אים האָבן די שווערע טירן פון ספקות נישט געשראָקן. ער איז פאר זיין אייגענעם גלויבן געשטאנען שטאָלץ און שטאף, ער האָט דעם בלינדן צוקונפט אין פּנים אריין דרייסט געקוקט — ער האָט זיך נאָר פאר זיין אלטער מאמען געבויגן.

אויף אירע שוואכע אקסלען פלעג הערצל דער ריז נישט איין מאָל דעם גאונישן קאָפּ ארויפלעגן און זוכן זיין אָפּרו. פאר איר פלעג ער ווי א קליין קינד, זיך באקלאָגן, דערציילן און איינדרימלען. זי האָט אים פארשטאנען און געלאסקעט. זי האָט די שווערע שאָטענס ארום אים שטענדיק צעטריבן, דעם נערוועזן שלאָף זיינען געהיט. זי איז א וואונדערבארע רעטעניש פון א פרוי געווען, ווייל זי האָט אזא זון דעם פאָלק געשאנקען און אין אים אזויפיל גלאנץ אויסגעהאָדעוועט.

פאר דער אלטן מאמען פלעג ער אויסוועבן זיינע חלומות איבער דעם אויסגעלייזטן לאנד. די בערגער פון יהודה און דער פלאכיקער גליל וועלן אָפּרינען מיט זאפטן און מיט וויין. ברימען מיט שטראָזן וועלן זיך ציען צווישן פאבריקן און מילן. שטעטלעך מיט דערפער וועלן זיך טרינקען אין גרינגראָז און די יידישע פּויערן וועלן שניידן דאס פעטע ברויט פון די אייגענע פעלדער.

פאר זיין אלטער מאמען האָט ער צום ערשטן מאָל נבואה געזאָגט איבער ארץ-ישראל: דאָס פאָלק וועט זיך אהין צענויפנעמען פון אלע עלן וועלט. די סאָציאלע געזעצן פון דער תורה זאָלן זיך אויף איר איינענעם באָדן באנייען. דער יושר פון ארבעט, און ליבע צום מענטשלעכן מין זאָלן זיך צוריק צו זייער קוואל אומקערן און פון דאָרטן די וועלט אויס-לייזן...

נו, און די מדבריות, די זומפּן?

ס'מאכט נישט. די באגייסטערטע יוגנט וועט בא-וויייזן ווונדער פאר די זקנים און אָנגלויביקע. דער מעכטיקער ווילן אירער וועט דאס זאמד צעבלאָזן, די זומפּן אויסטרוקענען, די ערד מיט די נעגל צע-קראצן.

פאר זיין טויט האָט הערצל אויך דעם קאָפּ גע-האלטן אויף דער מוטערס הענט. זי האָט געהערט, ווי ער האָט שטיל געזאָגט:

— זיי זענען די מוטיקע, זיי וועלן זייערס דער-גרייכן.

און זיי האָבן דאָס דערגרייכט.

די האמערן מיט די גראָב-אייזנס זענען עדות. די טויזנטער יידישע פּויערן און ארבייטער דערציילן דאָס. דער אָפּקלאנג פון נייע געזאנגען און פון שניידמעסערס איז דער ווידערקול פון הערצלס נבואה.

און די יוגנט וועט ווייטער גיין און גיין. די מוטיקע וועלן זיך שוין צוריק נישט אומקערן. דער לעבעדיקער גייסט פון הערצלען וועט אייביק שוועבן איבער זיי, איבער זייער שוויים און האָרעוואַניע, איבערן מסוים-געוואָרענעם חלום.

——

דעם גרויסן דיכטער און ביבעל־איבערזעצער. אן עולם פון איבער הונדערט מענטשן האָט בייגעוואוינט די איינדרוקס־פולער צערעמאָניע, און א פייערלעכע שטימונג האָט אלעמען ארומגענומען ווען די פרוי און יונגע טאָכטער פון דעם פארשטאָרבענעם האָבן אראָפּגעצויגן די לייוענטענע הילע וואָס האָט פאַרדעקט דעם שטייגערנעם מאָנומענט.

צווישן עולם האָבן זיך געזען א סך באקאנטע שרייבער און פערזאָנען, וואָס זענען נאָנט צו דער שרייבער־משפחה; אויך פארערער און פריינט פון דעם פארשטאָרבענעם שריפטשטעלער און פון דעם יידישן שאפערישן וואָרט.

י. אָפּטאשו און א. לעיעלעס האָבן פאָרגעלייענט פון יהואָש'עס ווערק, דער ערשטער פון זיין יידישער תנ"ך־איבערזעצונג, דער צווייטער — פון זיינע לידער. עס זענען אויך ארויסגעטרעטן מיט קורצע און געפיל־פולע רעדעס אפרים אויערבאך אין נאָמען פון דעם יידישן פען־קלוב אין ניו־יאָרק; א. זעלדין, פרעזי־דענט פון י. ל. פרץ שרייבער־פאריין, אין נאָמען פון אָט דער העראפערשאפט; דער באקאנטער פילאָלאָג און יידיש־פאָרשער אלעקסאנדער הארקאווי; דר. יעקב שאצקי — פאר דער ניו־יאָרקער סעקציע פון דעם יידיש־וויסנשאפטלעכן אינסטיטוט; ב. י. ביאלאָס־טאָצקי — פאר דער קולטור־געזעלשאפט; ה. עהרענ־רייך — פאר די פועלי ציון און נאציאָנאלן ארבעטער־פארבאנד; גינגאָלד — פארן יידישן לערער־סעמינאר; דער באקאנטער וויסנשאפטלעכער טוער יצחק ריווקינד. די יידישע פרעסע איז געווען פארטרעטן דורך ש. יודסאָן פארן „מאָרגנזשורנאל" און א. גלאנץ פארן „טאָג".

די מצבה פארדינט א באזונדערע אויפמערקזאמ־קייט. זי איז די ארבעט פון דעם באקאנטן סקולפּ־טאָר אהרן גודעלמאן און שטעלט פאָר אן אמת קונסט־ווערק. מען פילט, אז דער סקולפטאָר האָט זיך אריינגעטיפט אין דעם עצם פון דער גרויסער פערזענלעכקייט און פון גרויסן דיכטער. זער אימ־פּאָזאנט אין איר פשוט'קייט און געצאמטער חשיבות, איז די מצבה א מין פארקערפערונג פון דעם פּאָעטס גייסטיק ווערק, וואָס איז פיל אייביקער ווי שטיין. אויף איין זייט לייענען מיר אין איינפאכע אָבער עפּעס מאַיעסטעטישע אותיות — י ה ו א ש. אויף דער צווייטער זייט געפינען זיך די פאָלגנדיקע פיר שורות פון יהואש'עס א ליד:

און ווי איך שליס די אויגן —
באלד ווערט אויפגעשטעלט א מויער רונד ארום.
און אלץ פארגייט, און אלץ צעפאלט,
און איך בין זיכער אין דיין הייליקטום.

——

יחיאל לאנגמאן.

* * *

ווי ווייסע טשערעדעס לעמער
אויף בלאָע הימלען יאָגן
צו ימין ווייט זיך אונטערטינקען
אזוי מיינע שעהן פון לאנגע זומער־טעג
צום טונקלען אָונט, דאָרשטיקע און מידע
דאָס קוויקענדע גליק פון נאכט
צו גניסן —

ווי בלומען־קעפּ אין פארנאכטן
ציטערן מיינע חושים און פלאטערן
פון פארלאנגען און באנער
פול תאוה —

ווי ס'ניגן זיך מיר צווייגן פרוכט־באלאָדענע
אזוי מיינע גלידער בענקענדיק נאָך געניוס —
און מיינע הענט ציען זיך ווי צווייגן־קרוינען
און פלעכטן די טרוים־געשטאלט פון גליק
און אָרעמען זי. —

מ'טאָר נישט שווייגן!

צום קאפּיטל: יידיש טעאטער אין רומעניע.

כ'האָב אמאָל באקענט א בראָשור פון אן עמי־גראציע־געזעלשאפט, אין וועלכער ס'זענען צ. א. געווען איינגעצייכנט א ריי פון פונקטן, א מין עשרת הדברות פאר דעם עמיגראנטן, וויאזוי ער דארף זיך נוהג זיין בשעת דעם עמיגרירן, און וויאזוי ער דארף זיך אויפירן אין דעם נייעם לאנד וואָס ער קומט, כדי דאָרטן נושא חן צו זיין.

אזא מין סאָרט פון עשרת הדברות, וואָלטן בא־דארפט באשאפן ווערן פאר אויסלענדישע יידישע אקטיאָרן וואָס ווערן אנגאזשירט קיין רומעניע. אין דער וויכטיקסטער פונקט וואָלט באדארפט הייסן: וויאזוי דארף זיך דער יידישער אקטיאָר פון פוילן אויפירן, אז ער זאָל נישט דערצערינען זיין האר דעם דירעקטאָר, וועלכער ווייסט דעם וועג צום פרעפעקט. פאָלגנדיקער טרויריקער פאקט, באווייזט די נויט־ווענדיקייט דערפון:

די ווארשעווער אקטיאָרן־משפחה ליפּמאן איז זייט א יאָר צייט אין רומעניע, און איז אין די לעצטע חדשים נעשטראָפט געוואָרן, צו זיין אנגאזשירט ביים דירעק־טאָר פון ייד. פאווילאָן־טעאטער משה רייש. די דער־מאָנטע אקטיאָרנפאמיליע שפּילנדיק א שטיק צייט ביי ריישן אין טשערנאָוויץ האָט קיין האָניג נישט גע־לעקט, און מ'איז געווען געצוווּנגען צו פאָרן אין די באסאראבער פראָווינצן. ביי דער שפע אָבער פון ייד. טעאטערטרופעס אין באסאראביע (אין „טש. בל." נר. 9 אויסגערעכנט) זענען די געשעפטן ווידער נישט קיין פויגלדיקע געווען, און די טרופּע האָט זיך צעטיילט, ד. ה. ליפּמאן איז געבליבן מיט דער טרופּע, און דער דירעקטאָר רייש איז אָפּגעפאָרן קיין טשערנאָוויץ. איך שטרייך אונטער, אז מ'איז ג א נ ץ ח ב ר י ש צ ע ג א נ ג ע ן און זיך אָנגעווינטשעוועט בעסערע צייטן. אָבער ווי שוין איבן געזאָגט, קאָן נישט ליפּ־מאן דעם רעגולאמענט, וויאזוי זיך נוהג צו זיין, און האָט אָנגענומען אן אנגאזשעמענט פון צוויי פּראָווינץ־אונטערנעמערס, אויף עטלעכע גאסטראָלן אין די שכניתדיקע שטעטלעך. אָט דערמיט פארשטייט זיך האָט ער ארויסגערופן דעם גרימצאָרן פון זיין גע־וועזענעם האר רייש. און די דערמאָנטע אונטער־נעמערס סידאָוו און בודיעווסקי האָבן באקומען פון ריישן א בריוו דאטירט פון 1־טן יולי פון וועלכן מיר נעמען ארויס פאָלגנדיקע פערל:

„אזוי ווי כ'האָב געהערט פון א זיכערער קוועלע אז איר האָט געשלאָסן אן אָפּמאך מיט ליפּמאנען, טייל איך אייך מיט, אז לויט דעם באשלוס פון די ארטיסטן אין רומעניע (?) טאָרט איר נישט מאכן קיין געשעפטן מיט קיין פ ו י ל י ש ע א ק ט י א ָ ר ן.

„אלזאָ וואָרן איך אייך נאָכאמאָל מיט ליפּמאנען קיין איינציק געשעפט צו מאכן, ווייל אונזער פאראָלע איז: א ל ע פ ו י ל י ש ע א ק ט י א ָ ר ן פ ו ן ר ו־ מ ע נ י ע א ר ו י ס צ ו י א ָ ג ן. איך רעכן אז איר וועט מיין ווונטש דערפילן, און מיר איינשפּאָרן ארבעט זיך צו ווענדן צום פּרעפעקט קיין כאָטין, און קיין יעדעניץ צום פּרעטאָר, א ו ן ע ר ג ע ץ א נ ד ע ר ש א ו י ך . . ."

די צוויי ציטאטן פון דעם בריוו, דארפן קיין שום פּרושים, זיי דערציילן אונז א סך. ס'ווערט אונז איצט קלאָר, פארוואָס מ'האָט שוין אריבערגעשטעלט אויסלענדישע אקטיאָרן די גרעניץ אָן שום מאָטיוו. ס'ווערט אונז אויך פארשטענדלעך דער ענטפער פון מיניסטעריום, אז ס'איז דאָ גענוג יידישע טעאטערס אין רומעניע און מ'באדארף נישט מער.

אָבער, מ'טאָר מער נישט צוקוקן מיט פארלענגטע הענט צו אזא מין הפקרות, אז דער גורל פון אויס־לענדישן יידישן אקטיאָר זאָל זיין אָפּהענגיק פון גוטן חילן פון זיין האר, אז ער וויל, לאָזט ער אים דא זיין, און אז ער וויל וועט ער אים פארמסרן. ס'איז פליכט פון דער ייד. געזעלשאפטלעכקייט אין רו־מעניע, זיך אָנצונעמען פאר די פארוואגלטע יידישע אקטיאָרן, און נישט דערלאָזן זיי זאָלן זיין דער שפּילבאָל אין די הענט פון דאָרשטיקע און ריסזיכטס־לאָזע רוחים־זוכערס, וועלכע האָבן מיט זייערע הענט דאָס יידישע טעאטער אין טשערנאָוויץ געהרגעט און זענען גרייט צו נאָך גרעסערע נבלות!

פרייַנט פונם יידישן טעאטער שווייגט נישט!

זיינוויל ש י נ ה א ָ ר ן.

מארקולעשט.

——

פאָלקסווירטשאפט.

דער מצב אין דער האלץ־אינדוסטריע און האָלץ־מסחר.

די פארפלייצונג, וועלכע האָט אזוי פיל צרות געבראכט אויף אונזער לאנד האָט אויך אנגעמאכט א גרויסן שאָדן אין דער האלץ־אינדוסטריע. דער טשער־מאָש, פרוט און אפילו דער פלאָכער סערעט זענען ארויס אוים זייערע ברעגעס און האָבן אוועקגעשלעפט ביי די אין דער נאָנט געלעגענע זייגן, קלעצער און שניטמאטעריאל פאר גרויסע סומעס, אבער אויך דאָס צוריקגעבליבענע האלץ איז פון דער בלאָטע אזוי באשעדיקט, אז ס'פארלירט א סך אָנם ווערט. אונ־טערוועגס זענען א סך פלוטעס איבעראשט געוואָרן און דאָס האלץ איז געגאנגען לאיבוד, און ווייל סטראכירונגען געגן האָלץ־שאדנס זענען נישט פאר־האַן, האָבן די אייגנטימערס א גרויסן שאָדן.

באטראכטן מיר ווי אזוי איז דער מצב אין דער האלץ־אינדוסטריע און אין האלץ־מסחר, באזונדערס ביי די קלענערע סוחרים און אינדוסטריעלן.

נאָך דער מלחמה האָבן זיך געשאפן א סך זייגן. אפילו עלעמענטן, וואָס זענען פרעמד צום האלץ־פאך, האָבן זוכנדיק לייכטע רוחים און אינפלאציע־געשעפטן, זיך א נעם געטון צו די גרינדונגען. און די גרויסע צאָל פון האלץ־אינדוסטריען האָט פראָ־דוצירט מער ווי מ'האָט געדארפט. קלעצער זענען געווען מער ווי דער מארק האָט פארטראָגן און די וועלט־פרייזן פאר שניט־מאטעריאל זענען נישט גע־שטאנען צו זיי אין קיין שום פארהעלטניש, אזוי, אז ס'זענען מעגלעך געווען גאנץ קליינע פארדינסטן.

דערצו איז דער עקספּארט־מסחר געוואָרן שוואך. דייטשלאנד איז נישט מער דער קאָנזומענט ווי אמאל. די הכנסות פונם אויסלאנד־געשעפט זענען שוואך, פארשידענע מניעות האלטן זיי אויף אויפן ווייטן וועג פונם קויפער צום פּראָדוצענט. אבער אויך דער מסחר אין לאנד גופא איז נישט אויף דער נויטיקער הויך. באסאראביע, איז א דאנק די אומגערעטענישן אין די לעצטע יאָרן נישט בכח א סך צו קויפן, די לאנד־ווירטשאפט איז פאראָרעמט, א בויער, וואָס מוז זיך קויפן ברויט, קאָן נישט אפילו נעמען אויף דער מחשבה צו בויען נייע בנינים פאר זיין באלעבאטיש־קייט, ער קאָן אפילו נישט מאכן דעם נויטיקן רע־מאָנט.

און אויך די בוי־טעטיקייט איז זער א שוואכע. נעמט למשל טשערנאָוויץ. נאָר דא און דארט זענען געבויט געוואָרן נייע הייזער, ס'רוב פארנעמט מען זיך מיטן אויסענדיקן פון בנינים פון די פריערדיקע בוי־סעזאָנען, אזוי אז די בויפירמעס און מאטעריאל־הענדלער האָבן געמאכט א קליינעם אָפּזאץ.

מיר ווילן נישט מאלן אין שווארצע פארבן דעם מצב אין האלץ־פאך און נאָר אנווייזן אויפן ע ר נ ס ט און ש ו ו ע ר ן צ ו ש ט א נ ד, אין וועלכן מיר גע־פונען זיך.

א סך זענען געצוווּנגען צו באקומען די קלעצער פון וועלדער, וועלכע געפינען זיך קילאָמעטערווייט די האָלץ־טראנספּאָרטן מוזן פארביינגעפירט ווערן א סך קאמונעס, יעדע געמיינדע נעמט איין פארשידענע טאקסעס פארן דורכלאָזן. א סך מאל מוז מען אליין בויען בריקן, וועלכע קאָסטן זער טייער, מוז מען זיך דורכקעמפן די באנוצונג פון דעם אדער יענעם שטראָז און וועג.

נישט אמת, מיטל־עלטערלעכע צושטאנדן? ווען דער האנדל איז געווען א שפּיל־באל ביי די רויב־ריטערס, וואָס האָבן געלויערט אויף די וועגן! די מאכט טוט נישט נאָר נישט, כדי די אלע מניעות פונם האלץ־האנדל צו באזייטיקן!

די קאמפן וועגן שכירות פאר די ארבעטער מוזן באזונדערס דערמאָנט ווערן. אן אָרגאנ'זירטע ארבע־טערשאפט האָט אויפגעשטעלט די פאָדערונג נאכן אכט־שעה'דיקן ארבעטס־טאָג, די ארבעטס־געבער האָבן נעפרובוט דאָס צוריקצווייזן מיטן אנווייז אויף דעם הערשנדיקן קריזיס. סוף כל סוף האָבן זיי אבער גע־מוזט נאכגעבן. די סאָציאלע און קולטורעלע באדייַ־טונג פון א קורצער ארבעטס־צייט האָבן זיי נישט נעקאנט פארלייכענען אין אין אייגענעם אינטערעס, צוליב זייערע געשעפטן, וועלכע נויטיקן זיך אָן בא־וווסטע, טיכטיקע און ארבעטסלוסטיקע מענטשן האָבן זיי גרעסטנטיילס אָנגענומען זיינע פאָדערונגען. די ארבעטערשאפט מוז אבער שטענדיק אין זין האָבן, אז נישט אלץ קאָן מען צו יעדער צייט דערגרייכן.

דער סך־הכל?

די סיטואציע איז אן ערנסטע צוליב דעם פאר־שמעלערן זיך פונם אפזאץ־מארק, צוליב דער ווירט־שאפטלעכער סטאגנאציע און מ'מוז זער געוואָרנט זיין ביים אָפּשליסן פון נייע מסחרים.

איין האָפנונג איז פארהאן: א גוטער ברויט־שניט און א בעסערונג פון די פארהעלטנישן אויפן וועלט־מארק.

היינריך דעליגריש.

——

ביבליאָגראפיע.

דער לעצטער פון די גרויסע זאקוטאס.

פון י ע ק ב נ א כ ב י ן.

קאָלעקציאָנירונג צו דער געשיכטע פון די יידן אין בראזיל. — ערשטער בוך. 127 זייטן. פאריז 1929.

אין דער הקדמה באמערקט דער מחבר:

„צו מיין אויפגאבע האָט לכתחילה געהערט דער געביט פון געשיכטע פון די יידן אין בראזיל, אבער תיכף האָט זיך ארויסגעוויזן, אז די געשיכטע פון די יידן אין בראזיל האָט אירע וואָרצלען אויפן פירענע־אישן האלבאינזן בכלל און אין פּאָרטוגאל בפרט, אזוי אז ס'איז נישט געמאלט איבערצורייסן די היסטאָרישע עפּאָכע פון די פירענעאישע יידן פון מיטלאלטער, וועלכע האָט זיך פארבונדן מיט צוויי קאָנטינענטן אין איין און דערזעלבער צייט."

איך האָב דעריבער געמוזט אוועקלאָזן זיך אין פּאָרטוגאל אויף צו נישטערן אין די ארכיוון און אין דער אלטער ליטעראטור וואָס איז שייך צום דאָר־טיקן יידנטום. בזה אופן האָבן זיך פאר מיינע אויגן געעפנט נייע, נאָך אומבאקאנטע קוואלן; איז דער־פאר קיין חידוש נישט וואָס פאר אונז איז אויסגע־וואקסן זאקוטע לוזיטאנאָ, דער העלד פון דעם דאָזיקן בוך".

וועגן דערדאזיקער אָריגינעלער ארבעט, וועלן מיר נאָך רעדן באריכות ווען מיר וועלן באקומען דעם צווייטן באנד, וואָס האָט נאָך באדארפט דערשיינען אין חודש מאי. מיר ווילן בלויז באמערקן, אז דאָס בוך פאר זיך איז איינס פון די אינטערעסאנטעסטע און ווערטפולסטע בייטראגן צו דער געשיכטע פון די יידן אין מיטלאלטער בכלל און פון פירענעאישן האלבאינזל בפרט.

ס'איז א סך געשריבן געוואָרן וועגן דעם יידישן מארטירערטום אין מיטלאלטערלעכן שפּאניע, ס'איז

לעקציעס־טור

הארבסט 1929

פ ו ן ר ע ד א ק צ י ע־ק א ָ ל ע ג י ע א ו ן מ י ט א ר־ ב ע ט ע ר פ ו ן ד י „ט ש ע ר נ א ָ ו י צ ע ר ב ל ע ט ע ר"

I.

דר. י. ב ע ר נ פ ע ל ד: „פון לשון אשכנז ביז יידיש" די געשיכטע פון דער יידישער שפראך און פון דער אלטער ייד. ליטעראטור (2 לעקציעס).

ה י י ם נ ע ל ע ר: 1. „די אנטוויקלונג פון דעם יידישן טעאטער";
2. א. מ. פ ו ק ס דער דערציילער.

ב. ט ו ט ש י נ ס ק י: 1. „פּראָבלעמען פון דער מאָ־דערנער יידישער ליטעראטור;
2. „די פרוי פון אונזער בענקשאפט" (די פרוי אין דער ייד. ליטעראטור);
3. „וועגן יידישער דיכטונג" (פון א. רייזן ביז מ. קולבאק)
4. „אמעריקאנער יידישע ליטעראטור".

א. ט ה ע ר ס ק י י „טשערניכאָווסקי",
„ביאליק".

ש. א. ס ו פ ר: „סאָציאָלאָגיע פונם חסידיזם",
„נחמן בראצלאווער.

י. פ א נ ע ר: „דער הומאָריסטישער עלעמענט אין דער יידישער ליטעראטור".

נענטערע אינפאָרמאציעס אין רעדאקציע פון די „טשערנאָוויצער בלעטער".

יוועלן און זייגערס בוכהאַלץ, נאָר רינגפּלאַץ 6
29 יאָר דאָס פאַר־טרויען פון די קונים.

בריוו צו די „טשערנאָוויצער בלעטער“.

קאָפּעראַטיווע דערציהונג!

חשובע רעדאקציע!

ה׳ דעליגדיש האָט אין זיין ארטיקל וועגן די קאָנזום-פאריינען אָנגעוויזן אויף דער וויכטיקייט פון דער אידעאָלאָגי ביי דער קאָפּעראַטיווער באוועגונג. צום באַדויערן איז דאָס אַלץ וואָס ער שרייבט אייך צוגעפּאַסט פאַר די פּאָלקס-באַנקען, וועלכע זענען געגרינדעט געוואָרן אין די לעצטע יאָרן אין א רייע שטעט פון דער בוקאָווינער פּראָווינץ. מיט געלדער פונם זשאָינט האָט מען געמאַכט די פאָלקס-בענק, אָבער דער אינטערעס פון דער באַפעלקערונג, די מיטארבעט פון די ברייטע קרייזן איז נישט געוועקט געוואָרן, די אידעאָלאָגישע זייט פון דער ארבעט איז גאַנץ פארנאַכלעסיקט. קאָפּעראַטיווע דערציהונג איז נאָך אַלץ א פרעמדער באַגריף און דערפאַר זענען די בוקאָווינער פאָלקס-באַנקען אַזוי בלוט-אָרעם, אַזוינע שיין-באַשעפעניש, וועלכע זענען נאָך זייער ווייט פון דער באַדייטונג, וועלכע זיי וואָלטן געמוזט פאַרנעמען אין אונזער געזעלשאַפטלעכן אוןווירטשאַפטלעכן לעבן.

פאַר וואָס איז דאָס אַלץ?

איז אין בוקאָווינע דאָס נישט מעגלעך וואָס ס׳האָט זיך אין אַנדערע פּראָווינצן אַזוי גוט איינגעגעבן?

איך בעט אַן ענטפער איבער דעם ענין — איך בעט אויך די רעדאקציע פון די „טש. בל.“ וועגן אויפקלערונג וועגן דער ניינעשאַפענער סיטואַציע דורכן נייעם קאָפּעראַטיוון געזעץ.

ש. ג., סוטשאַווא.

עלטערן און קינדער.

חשובע רעדאקציע!

צו דער פראַגע, וועלכע ה׳ לאַנגמאַן האָט אין נר. 9 פון די „טש. בל.“ געשטעלט צו דער דיסקוסיע, ערלויב איך מיר אָנצוּווייזן אויף איינִיקעס וואָס טאָר נישט פאַרגעסן ווערן רעדנדיק וועגן דעם פּראָבלעם.

די שווערע עקאָנאָמישע באַציונגען זענען אַזאַ, אַז זיי מאַכן עס פאַקטיש נישט מעגלעך, אַז די עלטערן זאָלן שטענדיק האָבן אַן אָפן אויג פאַר זייערע קינדער און תמיד שטיין אויף דער וואַך פון זייערע באַדערפענישן אין זייער אַנטוויקלונג. דער לערער איז די גאַנצע האָפנונג נישט נאָר פון די עלטערן נאָר אויך פון דער געזעלשאַפט און כאָטש, ער האָט דאָס קינד ביי זיך נאָר 4—5 שעה א טאָג, מוז ער זיך באַוווּסט זיין פון זיין אַפּטרופּסות איבערן קינד און מוז דעמולט אויך זיין א פּאָטער! ער מוז פאַרשטיין דאָס קינד און זיך באַקאַנט מאַכן מיט זיינע גוטע און שלעכטע איינגנשאַפטן. וואָרום ערציהען הייסט נישט נאָר אויסלערנען א געוויסן שול-פּראָגראַם אָדער א באַשטימטן סכום פון קענטנישן נאָר פאַרשטיין דאָס קינד און אַנטשפּרעכנט די פעאיקייטן, עס צוגרייטן פאַרן לעבן. דער לערער מוז אָפט קענען היילן געוויסע דעפעקטן און פאַרהיטן אַז אויף דעם קליינעם בוימעלע זאָלן נישט וואַקסן קיין דערנער! נאָר אַזוי וועט דער לערער דערפילן זיין שליחות כלפּי קינד און כלפּי געזעלשאַפטלעכקייט!

באָרים וויסמאַן, בוקאַרעשט.

— —

אבער ווייניק באלויכטן געווארן (און נישט אזוי גרינטלעך) די ראָל, וואס יידן האבן געשפּילט אינם גייסטיקן לעבן פון יענער צייט.

דערפאַר טאַקע איז די טראַגישע פיגור פונם גרויסן געלערנטן און פאָרשער זאַקוטאָ לוזיטאַנאָ, דעם יידישן לעזער כמעט אומבאַקאַנט געבליבן. מיר ווערן אויך באַקאַנט מיט א גאַנצער רייע יידישע גאונים, דענקער, פאָרשער, דיכטער און שטאַטסמענער, וואס האבן צו יענער צייט דערהויבן זייער פאַטערלאַנד צו דער העכסטער קולטורעלער און ווירטשאַפטלעכער מדרגה.

דאָס בוך איז געשריבן אין א זאַפטיקן יידיש און נישט קוקנדיק דערויף וואס ס׳איז פול מיט ציפערן און ראַנדבאַמערקונגען, ציטאַטן און אויסצוגן אין פאַרשידענע שפּראַכן, וואס פאַרנעמען אָפט האַלבע זייטלעך, לייענט זיך עס ווי אַן איטערעסאַנטע דערציילונג.

פ.

— —

קאָנדאָלענצן.

דער פאַריין „פּועלי ציון“ סוטשאַווא דריקט אויס זיין צער און מיטגעפיל דער חברטע אסתר לאַנדמאַן צום טויט פון איר פּאָטער.

מיין ליבער חברטע אסתר לאַנדמאַן דריק איך אויס מיין מיטגעפיל צו דער גרויסער אבדה, וואס ס׳האָט זי געטראָפן. אין דער האָפנונגספולער ארבעט פאַר די אידעאַלן פון „פּועלי ציון“ זאָל זי געפינען א טרייסט פאַר איר שמערץ.

עלנבאָגן.

סעזאָן פונם 1־טן יוני ביזן 30־טן סעפּטעמבער.

GOVORA קוראָרט

מינעראַל־וואַסער, יאָד־ און סירקע־וואַסער, וועלכע ווערן רעקאָמאַנדירט בא כראָנישע רעוומאַטיזם, אַרטריטיזם, פּאַדאַגרע, סיפילים, הויט־קראַנקהייטן און בראַכן.

פיזיא טעראַפּיע, אינגאַלאַציעס, פּולוועריזאַציעס, געפרעסטער קוילן־זויער ליפט, ווי אויפן קוראָרט רייכנהאַל. עלעקטרא וואַסערוואַנעס, דיאַטערמיע, רענטגען־ אולטרא־פיאַלעט שטראַל.

האָטעל פּאַלאַס באַזיצט מאָדערנעם קאָמפּאָרט.

דער קוראָרט **קאַלימאַנעשט־ראַטשיולאַטא** מינעראַלע סירקע־וואַסער. אָפּפיר־וואַסער צום טרינקען, וועלכע ווערן רעקאָמאַנדירט בא רעוומאַטיזם, אַנעמיע, לימפאַטאַן, מינדען א. ז. וו.

פיזיא־טעראַפּיע און הידרא־טעראַפּיע, אינגאַלאַציעס פּולוועריזאַציעס, דיאַטערמיע, בלאַטע־וואַנעס און קוילן־זויער פיאַלעט און רענטגען שטראַלן.

דער גרויסער האָטעל פון דער געזעלשאַפט באַזיצט אַלע באַקוועמלעכקייטן.

מ׳קאָן זיך באָדן אין טייך, פאַראַן א פּליאַזש ביים טייך אַלטא.

קאַטשיולאַטא מינעראַלע, סירקע און ראַדיאָ־אַקטיווע וואַסערן, וועלכע ענטהאַלטן אין זיך קאַלצי, וואָס איז אומפאַרגלייכלעך נייטיג ביים היילן פון ניר, לעבער, השתנה־דערן (שטיינער, זאַמד), פּאַדאַגרע, אַרטריטיזם.

אין יוני און סעפּטעמבער לויט א פאַרקלענערטן טאַריף אויף וואַנעס און האָטעל.

נאָך אינפאָרמאַציעס זיך ווענדן:

Soc. Calimaneşti-Govoara Bucureşti I, str. Brezeanu 44

אדער צו דער אדמיניסטראַציע פון קוראָרט.

געגרינדעט אין יאָר 1899.

די

טיפּאָגראַפיע
מ. עבנער

טשערנאָוויץ, הויפּשטראַס 8

ליפערט פּראָמפּט און ביליק כלערליי דרוקסאָרטן, צייטונגען, בראָשורן, בריפן און קוווערטס, מעמאָראַנדן אַפישן, עטצ. עטצ.

שטאַמפּיליען - ערצייגונג.

זעץ-מאַשין- און סטערעאָטיפּ-באַטריב.

פאַרבעריי און כעמ. רייניקונג

„RECORD“

אָ גראָס.

טשערנאָוויץ: רוסישעג. 7: ראַטהויזשטר.25

רייניקט,
פאַרבט
אלצדינג

ספּעציאַל־אָפּטיילונג: הערנהוט־רעפּאַראַטורן

בעלעטריסטישע און וויסנשאַפטלעכע ווערק אין אַלע שפּראַכן

געפינען זיך
אין
דער

בוכהאַנדלונג

דר. י. בערנפעלד

עט קאָ.

טשערנאָוויץ

סטראַדא יאַנקו פלאַנדאר (הערנגטס) 22

אַבאָנירט דעם אומאָפּהענגיגן אָרגאַן „טשערנאָוויצער בלעטער“

נאָר אויף אַ שריפטלעכער מעלדונג ווערט אָפּגעשטעלט דאָס צושיקן פון די „טש. בלעטער“.

„אונזער צייט“

8־טער יאָרגאַנג. די איינציקע טעגל. אידישע צייטונג אין גאַנץ רומעניע

באַזאָרגט מיט פרישעסטע און בעסטע אינפאָרמאַציעס סיי אַלגעמיינע, סיי ספּעציעל פון אידישן לעבן.

אין „אונזער צייט“ נעמען אַנטייל די בעסטע זשורנאַליסטישע און ליטעראַרישע כחות פון לאַנד און אויסלאַנד.

ספּעציעלע באַשטענדיקע קאָרעספּאָנדענטן אין א״, אַמעריקע, פראַנקרייך, אַרגענטינע, בראַזיליע, דייטשלאַנד, פוילן, עסטרייך א. א. וו.

„אונזער צייט“ איז די פאַרשפּרייטסטע צייטונג, אין גאַנץ בעסאַראַביע.

א רעקלאַם אין „אונזער צייט“ איז די בעסטע גאַראַנטיע, אַז יעדער אידישער סוחר, קרעמער און געברויכער וועט וויסן וועגן אַנאָנסירטן.

לייענט, פאַרשפּרייט, אַבאָנירט און אַנאָנסירט אין דער צייטונג „אונזער צייט“.

אַבאָנאַמענט-פּרייז: 1 ח׳ 95; 3 ח׳ 260; 6 ח׳ 480 לעי.

אַנאָנס-פּרייז: 1 שורה נאָנפּאַרעל אויף דער ערשטער זייט 12 לעי, אויף דער 3־טער זייט 8 לעי

אדרעס פון קאָנטאָר און רעדאקציע:

„Unser Zeit“ Chişinău, strada Şmidt 96 — טעלעפאָן 401

קינדערארצט

דר. דוד פינקעלשטיין

פון דער פּאַריזער מעדיצינישער פאַקולטעט, שפּעציאַליזירט אין פּאַריז און ווין

אָרדינירט 12—11, 5—3.

פּעטרינאָגאַס נר. 3 (ארמעניערגאַס נר. 3) (נעבן „גלאַזול בוקאָווינעי“).

Med. Dr. Konrad Merdler

פאַר פרויענקראַנקהייטן (שפּעצ. קויזאַלע דיאַגנאָסטיק און באַהאַנדלונג פון עקרות

אקאָשאַר און אינערע קראַנקהייטן

רוסישעגאַס נר. 19 (הויז ״יאַלאַ״ עצקי) —1, 3—6

Med.

Dr. Karl Seidner

געוועזענער לאַנגיאָריקער דאָקטאָר ביי דער כירורגישער אָפּטיילונג פונם פּרימאַריוס דר. י. פיליפּאָוויטש און פונם סאַנאַטאָריום „הערא“, שפּעציאַליזירט אין ווין (קליניק פּראָפ. ווייזער, פּראָפ. פיכלער) אָרדינירט פאַר

צאָנפלעגע און צאָנכירורגיע

ראַטהויזשטראָז נר. 25 פון 9—12, 3—6

„בלעטער“

פאַר ליטעראַטור, קריטיק און ביבליאָגראַפיע, איז דער טיטל פון א מאָנאַטלעכער צייטשריפט, וואָס דאַרף אינגיכן דערשיינען אין בוקאַרעשט. דאָס וועט זיין די ערשטע פּובליקאַציע אין דעם מין, וואָס דערשיינט אין אַלט־רומעניע. — מיט אָנפראַגן זיך ווענדן אויפן אדרעס:

„BLETER“

Bucureşti IV, Str. Cezar Leliac, 12

„געצײלטע ווערטער“

מיניאַטור־צייטונג פאַר ליטעראַטור, קונסט, טעאַטער א.א.וו. רעדאַקטירט פון יעקב שטערנבערג און איציק מאַנגער. דער ערשטער נומער דערשיינט קומענדיקע וואָך. די צייטונג מאָביליזירט ארום זיך אַלע באַדייטנדיקע יידישע שריפטשטעלער פון רומעניע און אויסלאַנד. א השובער פּלאַץ ווערט רעזערווירט פאַר די דיכטער, וואָס דאַרפן קומען. איינצלפּרייז 3 ליי. — אדרעס פון רעדאקציע און אדמיניסטראַציע:

Dr. I. Fuhrmann, Cernăuţi,

Str. Laşcar Luţia.

Editor şi Redactor răspunsabil: S. A. Soifer.

Tipografie E. M. Ebner, Cernăuţi, str. Regele Ferdinand 8